

ІНТЕГРОВАНІ КОРПОРАТИВНІ СТРУКТУРИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

В даній статті розглянуті мета, завдання та економічна роль функціонування інтегрованих структур в системі національного господарства України. Дана характеристика активів інтегрованих структур, їх питома вага в різних галузях. Визначені напрямки їх функціонування в умовах глобалізації та загострення конкурентної боротьби.

The purpose, task and economic role of functioning of integrated structures in the system of the national economy of Ukraine are determined in this article. This response of assets of integrated structures and their specific gravity in different industries are performed. The directions of their functioning are defined in the conditions of globalization and sharpening of competitive activity.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, національне господарство, інтегровані структури, конкуренція, оподаткування, іноземні інвестиції, підприємницьке середовище.

Keywords: globalization, integration, national economy, integrated structures, competition, taxation, foreign investment, enterprise environment.

Сучасні тенденції розвитку підприємницької діяльності пов'язані з інтеграційними процесами, які відбуваються як на мікро- так і на макрорівнях. Це обумовлено зростанням конкурентної боротьби за ресурси та ринки збуту виробленої продукції. З іншого боку, створені на базі спеціалізації та концентрації, інтегровані структури не задовольняються національними перевагами в конкурентній боротьбі і ставлять за мету досягнення глобальних переваг. Саме тому виникає необхідність пошуку найбільш ефективних шляхів об'єднання виробничих, ресурсних і фінансових потенціалів інтегрованих структур з метою поглиблення інтеграційних процесів.

Розвиток інтегрованих структур в умовах глобалізації та загострення конкурентної боротьби потребує діалектичного підходу до взаємообумовленості таких категорій, як „глобалізація”, „інтеграція” та „конкуренція”. Причинно-наслідкові зв'язки, які виникають в процесі об'єднання підприємства на національному та міжнародному рівнях, визначають умови та сфери їх діяльності. Тому дослідники під терміном „глобалізація” розуміють поняття: глобалізація міжнародного економічного порядку, глобалізація міжнародних економічних відносин, глобалізація підприємницької діяльності та інше.

Об'єднання підприємств визначаються такими категоріями, як інтегровані структури, інтегровані корпоративні структури, інтегровані структури бізнесу, виробничо-господарські системи, інтеграційні структури, інтегровані підприємницькі структури.

Проблеми підприємницької діяльності цих типів об'єднань присвячені роботи науковців, зокрема, І. В. Алексєєва, Д. О. Баюри, П. Ю. Буряка, В. М. Горбатова, І. В.

Затьковського, М. А. Кизима, А. А. Пилипенка, В. Д. Савченка, Л. І. Федулової, Г. М. Филіук, І. В. Ялдіна та інші.

Метою статті є аналіз механізму функціонування та розвитку інтегрованих структур в системі національного господарства України в умовах глобалізації та загострення конкурентної боротьби.

Матеріальною основою процесу економічної глобалізації є міжнародний поділ праці, який має системний характер і визначає процес використання ресурсів, руху капіталу та робочої сили, економічних та технологічних процесів. Вперше слово „глобалізація” застосував К. Маркс у 1850 р. Він писав Ф. Енгельсу: „Зараз світовий ринок існує. З виходом Каліфорнії та Японії на світовий ринок глобалізація здійснилась” [2, ст. 192]. Як закономірність світового розвитку, глобалізація носить характер протиріччя з позитивними та негативними наслідками. Як позитив, вона приводить до раціонального використання ресурсів, надає можливість знизити рівень витрат, сконцентрувати фінансові ресурси. Як негатив - за допомогою інформаційних технологій глобалізація веде до знищення економічних систем з великими економічно-соціальними наслідками. Вона змінює умови конкурентної боротьби, виштовхує малий та середній бізнес з ринків, призводить до їх розорення, сприяє зростанню безробіття, соціальної нерівності, гальмує науково-технічний прогрес, формує нові типи економіки – віртуальна та спікулятивна економіки.

Посилення глобальної економічної кризи та загострення проблем виживання зумовили необхідність змін стратегії розвитку підприємницьких структур. Стагнація ринків, зниження споживчих очікувань, визначили необхідність змін орієнтирів соціально-економічного розвитку. Якщо в період економічного зростання господарська діяльність підприємницьких структур була направлена на приріст активів і, як наслідок, збільшення фінансових надходжень, то в час економічної кризи відбувається стагнація, а то й зниження вартості активів. В цих умовах підприємницьким структурам необхідно розробити систему управлінських рішень направлених на утримання ефективності активів, шляхом зниження витрат. Це під силу об'єднанням підприємств, які утворюються на добровільних засадах у відповідності до Господарського кодексу України, в якому визначається, що: „Об'єднання підприємств – це господарська організація, утворена в складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань” [1, ст. 118].

Інтегровані структури – це господарюючи суб'єкти виробничого, фінансово-кредитного, інноваційного та торгового профілю, які формують єдину економічну систему, шляхом консолідації активів на акціонерній або договірній основі.

Ці об'єднання підприємств в залежності від мети функціонування приймають різні форми утворень: від „інтегрованих структур бізнесу” (Харківська школа) [8] до „інтегрованих підприємницьких структур” (Львівська школа) [3]. Любий тип об'єднання необхідно розглядати з організаційної та функціональної точки зору. Поняття інтеграції дає таку можливість. Вона відображає такий тип відносин, які в процесі взаємодії,

взаємообумовленості, взаємопроникнення формує певну економічну систему – інтегровану структуру.

Метою формування інтегрованих структур є мобілізація активів, впровадження інноваційних технологій для усунення технологічного відставання, інтеграції можливостей для входження в систему світогосподарських зв'язків. Вирішення цих завдань дає можливість інтегрованим структурам досягти світового рівня конкурентоспроможності.

Ефективність системи національного господарства України в основному залежить від системоутворюючих підприємств, які по своїй економічній суті визначаються як сукупність різноманітних форм підприємницької діяльності, багатгалузевих фінансово-промислових груп, корпорацій, холдингів, стратегічних альянсів. В національному плані формування інтегрованих структур в Україні почалось на галузевому рівні в кінці 90-х на початку 2000-х років.

В цей період виникають великі компанії з кількістю зайнятих 500 і більше осіб. З точки зору структурної організації, такі компанії на базі інтегрованих господарських зв'язків, концентрації та спеціалізації виробництва, перетворюються в багатoproфільні компанії. В організаційному плані вони представляють собою концерни, які єдині по капіталу та складні по структурі. Їх виникнення обумовлено двома світогосподарськими тенденціями – глобалізацією світогосподарських зв'язків та загостренням конкурентної боротьби. Економічна глобалізація сформувалась в 60-х роках на основі інтеграційних процесів в системі національних господарств. Інтеграційні процеси по своїй економічній сутності - це формування нового технологічного бізнесу і побудова на цій основі нового типу підприємств здатних в нових конкурентних умовах (постіндустріальних) вирішувати проблеми економічного розвитку. Поступово ці інтеграційні процеси розповсюджались на світовий глобальний рівень.

Основною метою функціонування інтегрованих структур є зниження витрат та виробництво конкурентоспроможної продукції. Відбувається процес переходу від однієї технологічно-обособленої структури до більш технологічно та інноваційно-удосконаленої, від диверсифікації до інтернаціоналізації господарського життя.

Конкурентне середовище, в якому діють інтегровані структури, визначається стандартизованим продуктом, при виробництві якого вони мають національні переваги. Як приклад можна привести таку інтегровану структуру як АТ „Миронівський хлібопродукт“. Компанія спеціалізується на виробництві продукції птахівництва та по своїй структурі включає в себе близько 20 різнопрофільних підприємств, розташованих у 8 регіонах України. Виробнича потужність комплексу сягає 1,4 млн. птиць у неділю, загальна зайнятість - 12 тис. осіб. В Росії агропромисловий холдинг „Міратор“ входить в перелік 295 системоутворюючих підприємств країни. Підприємства холдинга розташовані в 15 регіонах Росії. В розвиток виробництва інвестовано 40 млрд. рубл.

Інтегровані структури мають більш широкі можливості для отримання конкурентних переваг на галузевому, національному та міжнародних ринках за рахунок

раціонального використання ресурсів, коливання цін національного і світового ринків, зміни валютних паритетів та удосконалення менеджменту. Ця можливість визначається їх самостійністю приймати управлінські рішення щодо зниження витрат виробництва та використаних ресурсів.

Функціонування інтегрованих структур призводить до певної концентрації та централізації капіталу, але це не дає можливість великим корпораціям і холдингам встановлювати монополію в галузі. Тут виступає об'єктивний фактор, який обмежує монополізацію - це економічна ефективність господарювання. Мета отримати великі прибутки призводить до необхідності переходу від вузької спеціалізації до глибинної диверсифікації їх виробничої діяльності. Це призводить до загострення конкурентної боротьби. Необхідність швидкого пристосування до ринкових умов, до змін у структурі попиту та пропозиції, обумовили зміни процесу відтворення інтегрованих структур.

Але загострення конкурентної боротьби розвиває тенденції до монополізації. Тому в усуненні цих негативних тенденцій бере участь держава, яка регулює рівень конкуренції та концентрації. За допомогою індекса Херфіндаля-Хіршмана розраховується показник концентрації і конкуренції в галузі [6, ст. 712]. Безпечний рівень конкурентного ринку не повинен перевищувати 25 % для однієї фірми, двох і більше – 40%.

Так, Антимонопольний комітет України визначив, що питома вага інтегрованих структур АТ „Систем Кепітал Менеджмент” („СКМ”) у вугільній промисловості та електроенергії не перевищує 35% (35,33 відповідно) [5]. Корпорація володіє контрольним пакетом акцій більш ніж 100 підприємств в таких галузях, як електроенергетика, телекомунікації, банківська та страхова справа, включає в себе галузеві холдинги: „Метінвест” (горнометалургічна група), „ДПЕК” (енергетична група), група „Vega” (телекомунікації), „Еста Холдинг” (нерухомість), ТОВ „Український Аптечний Холдинг”, ТОВ „Паралель-М” (автозаправки) та інші. Тільки ТОВ „Донбаська паливно-енергетична компанія” („ДПЕК”) виробляє 23% електроенергії всіх енергетичних компаній України. Корпорація „СКМ” володіє активами в таких зарубіжних країнах, як США, Великобританія, Італія, Болгарія, Росія [5]. У 2011 році виручка від реалізації компанії становила 24,3 млрд. грн., загальна вартість активів - 22,8 млрд. дол. США.

Функціонування інтегрованих структур АТ „Систем Кепітал Менеджмент” здійснюється на основі вертикальної інтеграції, яка визначається технологічним процесом. Так, в паливно-енергетичному секторі вона побудована в рамках єдиного технологічного циклу від добування вугілля до реалізації електроенергії кінцевим споживачам. Така організація має певні конкурентні переваги та сприяє зниженню витрат і, як наслідок, збільшенню маси прибутку. Прикладом може слугувати „Інгулецький ГОК”, прибутки якого за 2011 рік склали 6,5 млрд.грн., що в 2 рази більше ніж у 2010 році [4].

Найбільш ефективні результати діяльності даної інтегрованої структури в паливно-енергетичному секторі, яка забезпечує великих споживачів промислових зон

електроенергією, так, „ДПЕК” отримала у 2010 році прибуток у розмірі 4,5 млрд.грн., у 2011 – доходи зросли на 23% [4]. Капіталізація та зростання активів в енергетичній галузі дала можливість інтегрованим структурам „СКМ” контролювати 64% теплоелектростанцій України.

Вертикальна інтеграція здійснюється „СКМ” і в металургійному секторі. Не зважаючи на негативні глобальні тенденції на світовому ринку металургійної продукції (падіння попиту, цін, судові справи), „СКМ” у 2010 році викупила активи АТ „Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча” і 50% АТ „Запоріжсталь”. Таким чином, така концентрація активів та капіталу дала можливість інтегрованої структурі „СКМ” виплавити у 2011 році 17 млн. тон сталі, що складає 53% від загальної виплавки сталі в Україні, по виплавці чавуну на компанію приходиться 53,5%, тобто 14,2 млн. тон, по металопрокату – 51% - 13, 3 млн. тон [9].

Сучасною є форма проникнення „СКМ” на європейський ринок металопрокату, де існують високі обмежувальні бар'єри. Скупивши частину активів в Великобританії „Spartan UK”, в Італії „Ferriera Valsider”, „Trametal”, в Болгарії „Promet Steel”, металургійні комбінати „СКМ” поставляють сталеві напівфабрикати на ці підприємства, з яких виробляється готова продукція. На національному ринку, завдяки покупці АТ „Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча”, „СКМ” стала лідером по виплавці сталі та виробництву прокату, обійшовши АТ „Криворізький гірничо-металургійний комбінат”.

Придбані активи АТ „Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча” сприяли відкриттю нового напрямку господарської діяльності „СКМ” – агробізнесу. Загальна площа сільхозугідь, що перейшли у власність, склала 255 тис.га. Це дало можливість власнику компанії увійти в п'ятірку великих землевласників України [9].

Проникнення інтегрованих структур України на світові ринки здійснюється за рахунок певних конкурентних переваг, до яких слід віднести рівень оплати праці, рівень витрат та цін, якість продукції тощо. Цьому сприяють ряд соціально-економічних факторів глобального характеру: кризова ситуація на європейських ринках збуту, зміна цін на продукцію (їх підвищення), на робочу силу, сировину та інші. Так, зростання цін на сировину металургійної промисловості на азійському континенті стимулювало експорт українських інтегрованих структур. Скорочення урожайності зерна в світі призвело до зростання експорту зернових і, зокрема, пшениці. Однак глобальні кризові тенденції 2008 року обмежують переваги інтегрованих структур на світових товарних ринках. У 2010 - 2011 роках відбулось суттєве скорочення експорту та збільшення імпорту. Це негативно вплинуло на сальдо балансу зовнішньої торгівлі (2009 р. – 18,6 млрд. дол. США, 2010 р. – 9,3 млрд.дол. США, 2011 р. – 6,7 млрд. дол. США).

Позитивним є той факт, що у 2010 році частка експорту у переробній промисловості складала - 50,3%, хімічної та нафтохімічної - 59%, металургії - 72,6 %, машинобудуванні – 72,3% [7, с. 74]. Така економічна ситуація характеризує вузькі рамки внутрішнього споживання та високу конкурентоспроможність продукції вітчизняних підприємств на світових ринках. В подальшому інтегрованим

підприємницьким структурам України необхідно врахувати високий рівень відкритості національного ринку, великі споживчі очікування у зв'язку з проведенням європейських заходів, створення сприятливих умов для поліпшення експортно-імпоротної товарної структури.

Функціонування інтегрованих структур на зовнішніх ринках сприяє зміні конкурентного середовища, яка відбувається під впливом глобальних кризових явищ. Поглиблення міжнародного розподілу праці призводить до взаємопроникнення іноземних корпорацій в інтегровані структури України. Нестача фінансових ресурсів обумовлює залучення іноземних інвестицій на паритетній основі, що призводить до поглинання інтегрованих структур з формуванням інших форм підприємницької діяльності – міжнародних концернів. Процес поглинання базується на певних конкурентних перевагах: використання в Україні кваліфікованої дешевої робочої сили, залучення технологій, які не мають конкурентних переваг в західному економічному просторі, наявні природні ресурси, використання яких базується на низькому рівні витрат, залучення сучасних кваліфікованих менеджерів та маркетологів, здатних вирішувати ринкові проблеми, що виникають на світових ринках.

Така трансформація, яка відбувається в національному господарстві України сприяє глобальним змінам руху сучасного фінансового капіталу. Несприятливі умови існування, що формуються в Україні (державна та економічна корупція, відсутність ділової відповідальності, яка притаманна українському бізнесу, рейдерство та інше) не сприяли залученню іноземних інвестицій. Відбувається зниження обсягів іноземного капіталу в економіці України. Особливо різко скоротились прямі іноземні інвестиції з США в 2005 році до 111,6 млн. дол. США в 2010 році [7, с. 65]. Найпривабливішими для іноземних інвесторів були галузі в яких домінують інтегровані структури: металургія – 5% загального припливу прямих інвестицій у промисловість, добувна промисловість – 20,6%, хімічна та нафтохімічна – 15% [7, с. 64].

В сучасних умовах вихід інтегрованих структур на новий рівень конкурентоспроможності неможливий без зміцнення фінансової основи їх підприємницької діяльності. Необхідно значно підвищити рівень капіталізації, розробити систему управління змінами, які відбулися в міжнародному розподілі праці у зв'язку з глобальною тенденцією – зменшенням інвестиційної активності. Реалізація цих напрямків дасть можливість інтегрованим структурам зміцнити та збільшити експортний потенціал, закріпити своє місце в системі міжнародних інтеграційних зв'язків. А „нова хвиля” реформ має забезпечити нові моделі відносин з іноземними інвесторами з метою максимального розширення джерел надходження фінансових ресурсів [7, с. 92].

Вирішення проблем господарської діяльності інтегрованих структур неможливе без формування сприятливого підприємницького середовища в Україні. Інтегровані структури є великими платниками податків. Так, „СКМ” формує 60% податкової бази Донецького регіону. Для покращення їх роботи був створений Реєстр великих платників податків України. Кабінетом Міністрів України була прийнята постанова „Про

утворення Центрального офісу з обслуговування великих платників податків" (від 18.01.2012 р. №42).

Побудові раціональних податкових відносин з інтегрованими структурами будуть сприяти заходи по автоматичному відшкодування податку на додану вартість (ПДВ). Станом на 01.01.2012 року було зареєстровано 297 підприємств, які увійшли в даний список. У 2011 році сума автоматичного відшкодування склала близько 40 млрд.грн. Бюджетом на 2012 рік передбачено фінансування даного напрямку в розмірі 48 млрд.грн. [10]. Ці та інші дії будуть сприяти покращенню підприємницького середовища в національному господарстві України.

Таким чином, інтегровані структури є основним елементом економічної системи, вони визначають особливості соціально-економічного розвитку України. Враховуючи конкурентне середовище, яке постійно змінюється, вони мають більше можливостей пристосуватися до глобалізуючого світового економічного порядку. Це надає певних конкурентних переваг в розробці ефективних економічних стратегій розвитку інтегрованих структур.

Література

1. Господарський кодекс України. – Х.: ТОВ „Одіссей”, 2004. – 248 с.
2. Аттали Жак. Карл Маркс: Мировой дух / Пер. с фран. Е. В. Колодочкиной, вступ. ст. С. Г. Кара-Мурзы. М.: „Молодая Гвардия”, 2008. – 406 с.
3. Буряк П. Ю. Інтегровані підприємницькі структури: формування, ефективність, потенціал. [монографія] / П. Ю. Буряк – Львів: Логос, 2007 – 467 с.
4. Деньги.ua //http://www.dengi.ua/ - 2012. – 8 лют.
5. Економічна правда //htt://www.epravda.com.ua/ - 2012. – 25 січ.
6. Макконнелл, Кэмпбелл Р. Экономикс : принципы, проблемы и политика: учебник: перевод с английского / Кэмпбелл Р. Макконнелл, Стенли Л. Брю. - 17-е изд. - Москва : ИНФРА-М, 2009. - 915 с.
7. Модернізація України - наш стратегічний вибір. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – 416с.
8. Пилипенко А. А. Організація управління інтегрованими структурами бізнесу в контексті збалансованої системи показників: монографія / А. А. Пилипенко, І. В. Ярошенко. – Харків: ВД „Інжек”, 2007. – 152 с.
9. UBR, Український Бізнес Ресурс //http://www.ubr.ua/ - 2012. – 9 січ.
10. Finance.UA//http://www.finance.ua/ - 2011. – 23 груд.